

De ring van Polycrates (3.39-43): een narratologische close-reading

IRENE J.F. DE JONG

Summary:

This paper offers a narratological close reading of one of Herodotus' most celebrated stories. Special attention is paid to the recurrent Herodotean themes and story-patterns which shape it and thus can help to interpret it. For once the advice of a warner is heeded but the return of the ring shows that Polycrates' fate is already sealed and can not be averted anymore. His great good fortune has brought Polycrates the envy of the gods, a concept which must be looked at in terms of the contemporary Ionian interest in 'balance' (of the bodily humours, of climate, of good fortune): the gods watch over the balance of the kosmos and when mortals threaten to disturb it (because of excessive power, riches or good fortune) these mortals are brought down. Most of the times these 'excessive' mortal also 'earn' their fate by committing crimes or making grave mistakes, and the quick account of Polycrates' earlier career showed him killig one of his brothers and abusing the unwritten law of *xenia*.

Het verhaal van Polycrates en de ring is een van de meest bekende, aantrekkelijke maar ook complexe verhalen uit de *Historiën*. Wat wil Herodotus ons nu precies duidelijk maken met dit verhaal en hoe moeten we de figuur van Polycrates beoordelen? In wat volgt zal ik proberen door heel minutieus te analyseren hoe Herodotus het verhaal vertelt daar achter te komen, uiteraard in debat met eerdere interpretatoren, vooral de zeer gedetailleerde interpretatie van Jan Ebele van der Veen in zijn lezenswaardige studie uit 1996 *The Significant and the Insignificant*.¹

De context van het verhaal is als volgt: de Perzische koning Cambyses heeft Egypte veroverd, verblijft in dat land en misdraagt zich door allerlei Egyptische religieuze praktijken te bspotten. Herodotus onderbreekt deze verhaallijn over Cambyses om te vertellen over een gebeurtenis die min of meer gelijktijdig plaatsvond, een expeditie van de Spartanen tegen Polycrates van Samos.² Nadat hij deze expeditie heeft aangekondigd onderbreekt

¹ Mijn artikel maakt gebruik van mijn *Narratological commentary on Herodotus' Histories* in wording. Over de principes van dit commentaar is meer te lezen in de andere bijdrage van mijn hand #in dit nummer.

² In feite gaat Herodotus een beetje terug in de tijd, naar het moment dat Cambyses nog bezig is Egypte te veroveren. Dit zal aan het eind van de episode nog relevant blijken.

Herodotus wederom zijn verhaal, nu om in een flashback of analepsis te vertellen wie die Polycrates eigenlijk was. De flashback wordt, zoals zo vaak bij Herodotus, afgebakend in de vorm van ring-kompositie (*Historiën* 39.1 ≈ 44.1):

Καμβύσεω δὲ ἐπ' Αἴγυπτον στρατευομένου **ἐποιήσαντο καὶ Λακεδαιμόνιοι στρατηίην ἐπὶ Σάμον τε καὶ Πολυκράτεια τὸν Αἰάκεος** [anecdote over ring] ἐπὶ τοῦτον δὴ ὧν **τὸν Πολυκράτεια** εὐτυχέοντα τὰ πάντα **ἐστρατεύοντο Λακεδαιμόνιοι**.
Terwijl Cambyses een veldtocht ondernam tegen Egypte trokken ook de Spartanen ten strijde tegen Samos en Polycrates de zoon van Aeaces ... Tegen die Polycrates nu, een man die in alles voorspoed had, trokken de Spartanen ten strijde.

Zo'n ring-kompositie heeft in een aurale tekst als die van Herodotus eigenlijk dezelfde functie als in een ingesprongen alinea of een kopje met wit-regel in een gedrukte tekst. Zoals zo vaak is evenwel de afsluitende zin waarmee het verhaal weer voortgezet wordt (let op het resumptieve ὧν en anaforische τοῦτον) niet helemaal identiek aan de inleidende: de toevoeging εὐτυχέοντα τὰ πάντα zal na lezing van de tussenliggende analepsis een speciale bijklank hebben.

De verteller begint de analepsis met een snelle beschrijving hoe Polycrates heerser van Samos werd (3.39)

(de Spartanen trokken ten strijde tegen) Polycrates, die de macht in Samos op handen kreeg na een coupe. En aanvankelijk verdeelde hij de (macht over de) stad in drieën en gaf een deel aan zijn broers Pantagnotus en Syloson, maar na verloop van tijd doodde hij de een, en verbande de ander, Syloson, en kreeg de macht over heel Samos, en toen hij de macht had sloot hij gastvriendschap (ξενίην) met Amasis de koning van Egypte, door geschenken te sturen en zelf van hem geschenken te ontvangen. In zeer korte tijd (ἐν χρόνῳ δὲ ὀλίγῳ αὐτίκα) groeide de macht van Polycrates en werd het gesprek van de dag in Ionië en de rest van Griekenland. Want waar hij ook maar een militaire expeditie ondernam, alles verliep voor hem voorspoedig (εὐτυχέως). Hij bezat honderd oorlogsschepen en duizend boogschutters. Hij plunderde iedereen zonder aanzien des persoons. Want hij zei dat hij liever een vriend een plezier deed door hem terug te geven wat hij afgepakt had dan door überhaupt niets af te pakken. [...]

De snelheid van deze opening, wat narratologen een samenvattend ritme noemen (tegenover een langzaam, scenisch ritme met veel details over tijd en ruimte en directe redes)³ is effectief. Het onderstreept het snelle succes van Polycrates. Die snelheid en dat succes worden ook met name genoemd: ἐν χρόνῳ δὲ ὀλίγῳ αὐτίκα en εὐτυχέως. Het woord εὐτυχ- zal een leitmotif blijken in het verhaal en komt maar liefst 11 keer voor. De techniek van het leitmotif of woordherhaling is erg belangrijk in Herodotus. Hierdoor kan hij duidelijk maken wat een centraal thema in een episode is. In het bekende verhaal van Croesus en Solon is het leitmotif bijv. het woord ὄλβιος, 'fortuinlijk'. Het thema van het verhaal van Polycrates en de ring zal voorspoed en succes zijn.

Deze inleidende paragraaf bevat ook wat narratologen een zaadje noemen, een klein detail waarvan de relevantie pas later zal blijken. Dat zaadje is de opmerking dat Polycrates gastvriendschap sloot met Amasis. Even later blijkt waarom Herodotus dit vermeldt: deze Amasis wordt Polycrates' tegenspeler in het verhaal van de ring (40.2-3):

En ook Amasis ontging het niet dat het Polycrates geweldig voor de wind ging (εὐτυχέων), maar dat baarde hem zorg. En toen zijn voorspoed (εὐτυχίης) nog groter werd schreef hij het volgende in een brief en stuurde die naar Samos: 'Amasis zegt het volgende tegen Polycrates. Het is aangenaam om te vernemen dat een dierbare gast-vriend (ξεῖνον) het goed maakt, maar jouw grote voorspoed (εὐτυχίαι) bevalt mij niet omdat ik weet dat de goden jaloers zijn. En daarom prefereer ik voor mijzelf en degenen die mij dierbaar zijn dat onze situatie nu eens voorspoedig is (εὐτυχέειν), dan weer tegenzit en dat we op die manier een afwisselend leven leiden, liever dan dat we in alles voorspoedig zijn (εὐτυχέειν). Want ik heb nog nooit van iemand gehoord (λόγῳ οἷδα ἀκούσας) die niet in alles voorspoedig (εὐτυχέων τὰ πάντα) uiteindelijk (ἕς τέλος) op een ellendige wijze met wortel en al aan zijn einde kwam (ἔτελεύτησε πρόρριζος)'.

Amasis reageert op de voorspoed van zijn gastvriend Polycrates en omdat hij wil dat 'degenen die hem dierbaar zijn' een afwisseling in voorspoed kennen waarschuwt hij hem.

Amasis speelt hier de rol van tragische waarschuwer, een figuur die veelvuldig opduikt in de *Historiën*: denk aan Solon die Croesus waarschuwt (1.29-33) of Artabanus die

³ Voor nadere uitleg en voorbeelden van alle narratologische begrippen, zie De Jong (2014).

Xerxes waarschuwt (7.10).⁴ Dit is een verhaalmotief met epische wortels want ook in de *Ilias* is er al Polydamas die Hector waarschuwt (18.254-83) en in de *Odyssee* Halitherses die de vrijers waarschuwt (2.157-76). En ook de tragedie kent dit type: denk aan Tiresias in Sophocles *Oedipus Tyrannus*. Typerend voor deze waarschuwers is dat hun wijze raad meestal in de wind geslagen wordt. Hier zullen we een variant vinden: Polycrates luistert wel naar zijn vriend maar zal blijken het tij al niet meer te kunnen keren.

Wat de narratees tot dusverre in de *Historiën* gehoord hebben over Amasis maakt hem tot een bijzonder geschikte figuur om de rol van waarschuwer te vervullen: hij is een gewone Egyptenaar die uitsluitend als gevolg van een orakel farao is geworden en die gedurende zijn regering niet het soort wreedheden pleegt waarvoor alleenheersers bij Herodotus berucht zijn (2.172-82). Hij wordt ook twee keer in één adem genoemd met Solon: deze bezoekt Amasis op zijn reis die hem ook naar Croesus brengt (1.30.1) en neemt van Amasis een volgens Herodotus ‘onberispelijke wet’ over (2.177). Dit is, kortom, een man met moreel gezag waarnaar Polycrates en ook wij, de narratees, goed moeten luisteren.

Als Amasis zegt dat hij nog nooit van iemand gehoord heeft ‘die niet in alles voorspoedig uiteindelijk op een ellendige wijze met wortel en al aan zijn einde kwam’ noemt hij geen namen maar wij kunnen natuurlijk onmiddellijk denken aan Croesus. Deze beschouwde zichzelf als het meest fortuinlijk van alle mensen maar verloor uiteindelijk alles: zijn zoon, rijkdom en troon. Twee verbale echoes verwijzen heel specifiek naar Croesus: τέλος en ἐτελεύτησε (Solon wijst Croesus er op dat hij eerst het einde van zijn leven moet afwachten voordat hij zichzelf het meest gelukkig kan noemen: σκοπέειν δὲ χρῆ παντὸς χρημάτων τὴν τελευτὴν κἢ ἀποβήσεται: 1.32.9)⁵ en πρόρριζος (Solon waarschuwt Croesus dat de goden vaak mensen voorspoed geven om ze daarna met wortel en al te gronde te richten: πολλοῖσι γὰρ δὴ ὑποδέξας ὄλβον ὁ θεὸς προρρίζους ἀνετρέψε: 1.32.9). Met onze lectuur van Herodotus in het achterhoofd kunnen wij dus geheel en al instemmen met Amasis’ woorden.

Waarom is Amasis bezorgd over Polycrates’ voorspoed (het leitmotif εὐτυχ- komt in totaal 6 x voor in zijn brief)? Omdat hij weet ‘dat de goden/het goddelijke jaloers is’. Precies deze zelfde boodschap hield Solon Croesus voor (1.32.1) en ook een andere tragische

⁴ Studies over deze figuur bij Herodotus zijn Bischoff 1932, Lattimore 1939 en Dewald 1985.

⁵ De parallel is niet helemaal precies omdat Croesus niet sterft, maar het woord ‘einde’ is zo’n duidelijk leitmotif in het Solon en Croesus verhaal dat de associatie met deze figuur toch onmiskenbaar is.

waarschuwer Artabanus zal er naar verwijzen (7.10.ε). Wat bedoelen deze drie sprekers wanneer ze het over goddelijke jaloezie hebben? Dat is nog niet zo'n makkelijke vraag en ik stel beantwoording ervan uit tot een later moment wanneer ik zal ingaan op het hele complex van Polycrates' eigen verantwoordelijkheid voor zijn ondergang.

Er is nog een punt dat aandacht vereist: het feit dat Amasis met Polycrates communiceert in de vorm van een brief. Communicatie tussen personen in de *Historiën* geschiedt meestal mondeling of via bodes. Brieven worden vooral gebruikt op momenten van een complot, dus als er in het geheim gecommuniceerd moet worden. De brieven van Amasis en later Polycrates behoren tot een ander type: de brief als symbool van intieme vriendschap.⁶ Het feit dat Amasis een brief schrijft aan Polycrates onderschrijft dus nog eens de vriendschap tussen beide mannen. Het is dan ook uiterst veelzeggend dat aan het einde van het verhaal Amasis de gastvriendschap niet door een brief zal opzeggen maar door een bode. De verandering van medium maakt de verkoeling in hun relatie duidelijk.

Amasis waarschuwt niet alleen maar geeft ook een praktisch advies om het probleem van Polycrates' te grote geluk op te lossen (39.3-41.2):

'Jij moet mij dus gehoorzamen en met het oog op jouw voorspoed het volgende doen. Bedenk wat je na lang zoeken zou kunnen vinden als zijnde het meeste waard (πλείστου ἄξιον) voor jou en het verlies waarvan je het meest pijn zal doen (τὴν ψυχὴν ἀλγήσεις), en gooi dat weg op zo'n manier dat het nooit meer zal terugkeren onder de mensen. Als jou daarna niet voorpoed in afwisseling met rampspoed overkomt, ga dan door met het genezingsproces (ἀκέο) op de door mij voorgeschreven wijze.'

(Polycrates luisterde naar Amasis) en ging op zoek naar datgene van zijn kostbaarheden over het verlies waarvan hij het meeste verdriet zou hebben (ἄν μάλιστα τὴν ψυχὴν ἀσηθείη), en al zoekend vond hij het volgende (τόδε): hij had een gouden zegelring die hij placht te dragen, met een smaragd, het werk van Theodorus de zoon van Telekles van Samos. Nadat hij dus besloten had om die ring weg te gooien, deed hij het volgende (τοιιάδε). Hij vulde een oorlogsschip met mannen, ging aan boord, en beval vervolgens naar open zee te varen. Toen ze heel ver van het eiland (ἀπὸ τῆς νήσου ἐκάς) gekomen waren, deed hij terwijl al de opvarenden

⁶ Voor brieven in de *Historiën* zie Rosenmeyer 2001: 45-54.

toekeken zijn ring af en gooit (ρίπτει) hem in zee. Na dat gedaan te hebben voer hij terug, en thuis aangekomen was hij overmand door zijn ongeluk (συμφορῆ ἔχρᾶτο). Hoe moeten we deze gang van zaken lezen? Zien we hier Polycrates een fatale fout maken die hem uiteindelijk de kop zal kosten? Immers de ring zal terugkeren, Polycrates zal dus voorspoed houden maar daardoor ook onderwerp van de jaloezie van de goden blijven en uiteindelijk op gewelddadige wijze om het leven komen. Dit is de interpretatie van Jan Ebele van der Veen: Polycrates had niet zijn ring moeten opgeven maar zijn militaire en politieke macht.⁷ Een van zijn argumenten is dat ἀσηθείη minder sterk zou zijn dan ἀλγήσεις: Polycrates gooit iets weg dat hem niet echt pijn doet (dat zou het opgeven van zijn macht zijn) maar iets dat hem slechts een tijdelijke domper bezorgt (zijn ring).⁸

Hoewel heel ingenieus, ben ik het toch niet met van der Veen's interpretatie eens. Als hij namelijk gelijk zou hebben zou de boodschap van het verhaal zijn dat *als Polycrates maar de juiste keuze gemaakt zou hebben hij de jaloezie van de goden had kunnen beëindigen en aan zijn noodlot had kunnen ontkomen*. Maar de portee van het verhaal is nu juist, zoals we nog zullen zien, dat een mens *nooit* aan zijn noodlot kan ontkomen. Dat is de conclusie die Amasis aan het eind zal trekken en dat is de centrale boodschap die Herodotus ons wil meegeven. Ik kom hier nog op terug.

Terugkerend naar de zojuist geciteerde passage, kunnen we observeren hoe de verteller er alles aan doet om duidelijk te maken dat Polycrates Amasis' advies minutieus opvolgt. Zijn keuze van een kostbare ring wordt met heel veel nadruk gebracht. Ik wijs in dit verband op het gebruik van τόδε. Dergelijke prospectieve pronomina vinden we heel vaak in Herodotus en hun functie is goed geanalyseerd door Victoria Munson:⁹ in een zin als 'hij vond het volgende' bouwt de verteller als het ware even een pauze in. Hij zegt niet direct wat iemand vindt maar zegt alleen 'het volgende' en laat daardoor de narratees zich afvragen: wat is het dat hij vindt? Op die manier wordt hetgeen volgt nadrukkelijker verteld dan als de verteller had gezegd: 'en na gezocht te hebben vond hij een ring'. De ring wordt dus zeer nadrukkelijk geïntroduceerd en de grote waarde ervan wordt door de verteller

⁷ Van der Veen 1996: 9-12.

⁸ Ik ben niet overtuigd van dit verschil in sterkte tussen de twee verba. In 1.134.1 wordt bijvoorbeeld ἄση gebruikt van het verdriet dat iemand heeft na het verliezen van een kind. Van der Veen's punt dat een indicativus futuri vervangen wordt door een optativus potentialis is wel sterk.

⁹ Munson 1993.

duidelijk gemaakt door te vertellen dat hij niet alleen een kostbare steen had maar ook nog eens het werk van een beroemd kunstenaar was. Voor iemand die, zoals we in de inleidende paragraaf gehoord hebben, zo tuk was op bezit (en daarom vriend en vijand beroofde) moet een dergelijke kostbare ring wel degelijk ‘het meest waard’ zijn.

Ten tweede is er het detail van Polycrates die ‘heel ver weg’ van Samos (en de verteller gebruikt twee uitdrukkingen om dat aan te geven: ἀπὸ τῆς νῆσου en ἐκάς) vaart en daarmee uitvoering geeft aan Amasis’ advies dat hetgeen hij weggooit nooit meer onder de mensen mag komen.

Dan is er het detail van de andere opvarenden die toekijken hoe hij zijn ring weggooit. Volgens van der Veen moeten we dit in negatieve zin opvatten: ‘since the presence of onlookers is entirely irrelevant to the execution of Amasis’ advice, the function of this detail seems to be that it is characteristic of Polycrates as a man who loves to be in the public eye’(14-15).¹⁰ Ik ben geneigd dit detail anders te interpreteren: naar mijn smaak zijn de toeschouwers helemaal niet ‘irrelevant’ maar functioneren zij als getuigen. Zij zien met eigen ogen dat Polycrates echt zijn kostbare ring (die hij altijd placht te dragen) afdoet en weggooit. Wederom benadrukt Herodotus dus hoezeer Polycrates het advies van Amasis getrouw opvolgt.

Ten vierde zou ik willen wijzen op het gebruik van het praesens historicum ῥίπτει: hierdoor wordt het cruciale moment van het opgeven van de ring benadrukt. Tenslotte is er de afsluiting van dit deel van het verhaal: Polycrates συμφορῇ ἐχρᾶτο. Volgens van der Veen geeft deze uitdrukking alleen maar een situatie en geen emotie aan, impliceert dus wederom dat Polycrates niet echt lijdt onder het verlies van zijn ring en dus niet echt zijn meest kostbare en dierbare bezit opgegeven heeft. Ik ben er niet helemaal van overtuigd dat de uitdrukking συμφορῇ ἐχρᾶτο emoties uitsluit: hoe kan je ongeluk hebben en niet ongelukkig zijn?¹¹ Maar zelfs als συμφορῇ ἐχρᾶτο alleen een situatie en geen emotie uitdrukt, zou ik de narratieve functie van de mededeling anders interpreteren. Waar het om gaat is dat de verteller bevestigt dat het weggooien van de ring Polycrates συμφορῇ heeft gebracht. Dit

¹⁰ Van der Veen 1996: 14-15.

¹¹ Croesus verschaft weer een goede parallel. In het verhaal over de dood van zijn zoon door de handen van Adrastus (1.34-44) is συμφορῇ het leitmotif: eerst is het Adrastus die in de greep van rampspoed is (35.1, 42.1) en later wordt ook de meest gelukkigste man Croesus zelf door συμφορῇ getroffen (44.2) en is diep ongelukkig (ἐπὶ δὴ οὐκ ἔτι εὖ πενθεῖ με γὰρ ὡκατῆστο: 46.1).

was precies wat het advies van Amasis beoogde en het lijkt er dus op dat Polycrates ‘off the hook’ is.

Wat Herodotus hier dus doet is een soort narratieve ‘stilte voor de storm’ inbouwen: Polycrates heeft (ogenschijnlijk succesvol) Amasis’ advies opgevolgd en heeft de beoogde tegenspoed verworven die zijn uiteindelijke ‘over-all’ geluk en voorspoed zal bestendigen. Dit soort ‘stiltes voor de storm’ voegt Herodotus vaker halverwege verhalen in: de Mysiërs vragen Croesus om zijn zoon met hen mee te sturen in de jacht op een everzwijn; Croesus zegt dat zijn zoon niet kan komen omdat hij net getrouwd is en de Mysiërs nemen genoegen met deze weigering. Even lijkt alles dus goed af te lopen maar dan verschijnt de zoon zelf ten tonele, smeekt mee te mogen en zal uiteindelijk tijdens de jacht gedood worden (1.36-43). Sophocles gebruikt precies dezelfde techniek in zijn tragedies: vlak voor de fatale ontknoping voegt hij een optimistisch koorlied in waarin het koor jubelt omdat het gevaar geweken is. Een voorbeeld is *Ajax* 693-718, waar het koor een danklied zingt omdat Ajax zijn verzet tegen de Atriden heeft opgegeven (terwijl hij even later toch zelfmoord pleegt).¹²

Polycrates lijkt dus gered maar dan gebeurt er iets onverwachts (42.1-2):

Maar op de vijfde of zesde dag hierna overkwam Polycrates het volgende (τάδε). Een visser die een mooie en grote vis gevangen had achtte deze waard (ήξιου) om aan Polycrates cadeau gegeven te worden. (Na tot hem toegang gekregen te hebben) zei hij terwijl hij de vis overhandigde: ‘Koning, toen ik deze vis gevangen had besloot ik hem niet naar de markt te brengen, hoewel ik een man ben die van de arbeid van zijn handen moet leven, maar hij scheen mij u en uw regering waardig (ἄξιος). Dus breng ik hem en geef hem aan u.’

De verteller begint dit tweede deel van zijn verhaal met een tijdsindicatie, ‘op de vijfde of zesde dag’, die algemeen gezien wordt als een typisch stijlelement van Herodotus de simpele, gezellige en ietwat naïeve verteller. Deze kwalificatie klopt in zijn algemeenheid niet, en ook hier zeker niet. De tijdsindicatie maakt namelijk nogmaals duidelijk dat Polycrates enige dagen ‘off the hook’ is.

De visser geeft zijn mooie vis aan Polycrates omdat deze de koning en diens koningschap ‘waard’ is. Het punt wordt twee maal gemaakt, zowel door de verteller (ήξιου)

¹² Vgl. Garvie 1998: 192: ‘Elsewhere too Sophocles uses a happy ode to make the imminent tragedy seem all the blacker’. Andere voorbeelden zijn *Ant.* 1115-54, *OT* 1086-1109, en *Tr.* 633-62.

als door de visser zelf (ἄξιος). De herhaling moet de narratees herinneren aan een eerder gebruik van dit woord. In zijn advies aan Polycrates had Amasis gezegd dat hij iets moest weggooien wat hem 'het meeste waard' (πλείστου ἄξιον) was. De woordherhaling wijst ons erop dat de visser spontaan doet wat de grote heerser verteld moest worden.¹³

Polycrates reageert als volgt (42.2-3):

Polycrates verheugde zich (ἠσθεῖς) over de woorden (bedankte de visser en nodigde hem uit voor het eten). De visser ging naar huis trots vanwege die uitnodiging maar dienaren die de vis opensneden vinden (εὐρίσκουσι) de ring van Polycrates in de buik. Zodra ze de ring gezien en gepakt hadden, brachten ze hem vol vreugde (κεχαρηκότες) naar Polycrates en hem de ring overhandigende vertelden ze hoe ze hem gevonden hadden. Maar bij Polycrates kwam de gedachte op dat de zaak een goddelijk tintje had en hij schrijft in een brief alles op wat hij gedaan had en wat hem daarbij overkomen was en stuurde hem naar Egypte.

Deze passage ziet er simpel uit maar kennis van Herodotus' vertelpatronen laat zien dat hij feitelijk bol staat van de betekenis. Polycrates verheugt zich over de gift en woorden van de visser. Verschillende geleerden hebben er op gewezen dat als mensen zich verheugen of lachen in de *Historiën* dit een zeker signaal voor de narratees is dat het slecht met hen zal aflopen.¹⁴ Polycrates' vreugde is dus ominous en signaleert dat zijn vreugde onterecht zal zijn. De verteller gebruikt hetzelfde motief nogmaals wanneer hij zegt dat de dienaren blij zijn als ze de ring terugvinden. Maar bij het terug krijgen van zijn ring reageert Polycrates zelf niet meer met vreugde: hij voelt aan dat de vondst van de ring niet zo maar toeval is maar dat de goden er iets mee te maken hebben en besluit het gebeurde aan Amasis te vertellen.

Hoe moeten we deze handeling evalueren? Van der Veen stelt dat Polycrates op dit punt in het verhaal het tweede deel van Amasis' advies naast zich neerlegt: deze had gezegd dat als er na het opgeven van iets kostbaars geen einde kwam aan zijn voorspoed hij door moest gaan met de situatie te genezen (imperativus praesens ἀκέο), kortom weer iets moest opgeven.¹⁵ Dit doet Polycrates niet, en net als bij het eerste deel van het advies blijft Polycrates dus in gebreke.

¹³ Herodotus gebruikt vaker gewone mensen als contrast figuren, bijv. de herder die weigert baby Cyrus te doden (1.112-13).

¹⁴ Zie Lateiner 1977 en Chiasson 1983.

¹⁵ Van der Veen 1996: 8, noot 21.

Ik zou de zaak anders willen zien. Polycrates verbindt de miraculeuze terugkeer van de ring terecht met de goden en wil daarover Amasis' mening horen, misschien wel nieuw advies krijgen hoe met deze bijzondere situatie om te gaan. Polycrates is dicht bij juist begrip van wat er gebeurd is maar het is de rol van de wijze Amasis om alles te voorzien (43):

Toen Amasis de brief die van Polycrates gekomen was gelezen had begreep hij dat het onmogelijk was voor een mens om een ander mens te redden van hetgeen hem beschoren is te overkomen en dat Polycrates, in alles voorspoedig (εὐτυχέων τὰ πάντα) en een man die zelfs terugvindt wat hij weggooit, gedoemd was op een ellendig manier aan zijn eind te komen. Hij zond een bode naar Samos en maakte een eind aan de gastvriendschap. Hij deed dat daarom opdat hij niet wanneer Polycrates een verschrikkelijk groot onheil overkwam hij zelf zielepijn zou hebben zoals men dat heeft over een gastvriend.

Amasis trekt hier de moraal van het verhaal: Polycrates is gedoemd, zijn lot staat vast en niemand kan hem meer redden. *Het heeft dus helemaal geen zin meer voor Polycrates om iets anders weg te gooien want zijn grote voorspoed kan niet genezen worden!* Amasis trekt deze conclusie voor ons, de narratees, niet voor Polycrates, die hij geen inhoudelijk antwoord meer stuurt. Als we Amasis als onze leidsman gebruiken bij de interpretatie van het verhaal kunnen we dus niet zeggen dat het feit dat Polycrates niet doorgaat met kostbaarheden weg gooien een fout is. Het lijkt mij ook—maar dit is misschien een methodologisch gevaarlijke stap—dat *als* Herodotus ons met dit verhaal had willen vertellen dat Polycrates een fatale fout heeft gemaakt door niet zijn macht maar een ring weg te gooien dit het aangewezen moment was geweest om Amasis dit oordeel te laten vellen.¹⁶ In plaats daarvan wijst Amasis op de onontkoombaarheid van Polycrates' noodlot.

Het zal precies zo gaan als Amasis zegt. Polycrates wordt op beestachtige manier vermoord door de Perzische satraap Oroetes en de verteller concludeert (125.4):

Πολυκράτεος μὲν δὴ αἱ πολλὰ εὐτυχία ἐς τοῦτο ἐτελεύτησεν [τῇ οἰᾷ Ἄμασις ὁ Αἰγύπτου βασιλεὺς προεμαντεύσατο].

¹⁶ In het geval van Croesus legt de Pythia hem (en ons) omstandig uit wat hij allemaal fout had gedaan: 1.91.

De grote voorspoed van Polycrates kwam op deze manier ten einde [, precies zoals Amasis de koning van Egypte voorspeld had.]¹⁷

Wat het verhaal van de ring dus illustreert is de onontkoombaarheid van het lot, een terugkerend motief in de *Historiën*.¹⁸ Ook Croesus krijgt bijvoorbeeld te horen, in zijn geval van de Pythia, dat ‘het onmogelijk is een mens van zijn lot te redden, zelfs voor een god’. (1.91.1). Op het moment van het begin van het verhaal van de ring is Polycrates’ lot al bezegeld en ondanks dat hij goed luistert naar Amasis’ advies is hij niet meer te redden.

Op dit punt kunnen we ons de vraag stellen *waarom* Polycrates dit noodlot treft. Dit is het moment om terug te komen op de jaloezie van de goden bij Herodotus. Om dit concept te begrijpen moeten we ons realiseren dat in de tijd van Herodotus evenwicht een belangrijk thema is onder natuurfilosofen, doctoren en andere Ionische intellectuelen: evenwicht van klimaat, van de sappen binnen het menselijk lichaam, en van voor-en tegenspoed.¹⁹ Sommige van deze vormen van evenwicht zijn simpelweg een natuurlijk gegeven (een gematigd klimaat), anderen, zoals voor-en tegenspoed, worden bewaakt door de goden. Zij zorgen voor de balans van de kosmos en herstellen deze zo nodig met geweld. Dit ‘leerstuk’ wordt het duidelijkst verwoord door Artabanus (7.10.ε):

‘Je ziet hoe de godheid levende wezens die boven het maaiveld uitsteken neerbliksemt en hen niet toestaat om zich airs aan te meten, maar wat klein is hindert hem niet.²⁰ En je ziet hoe het altijd de grootste huizen en hoogste bomen zijn die de bliksem treft. Want de god pleegt alles wat uitsteekt te snoeien.’

Het blote feit dat Polycrates zo veel succes heeft (of dat Croesus zichzelf ὀλβιώτατος noemt) is al genoeg om de jaloezie van de goden op te roepen die waken over het evenwicht in de kosmos.

¹⁷ De verwijzing naar Amasis ontbreekt in een handschrift en zou als een verklarende glosse in de marge van een handschrift kunnen hebben gestaan en bij het overschrijven door een scriba in een latere tekst erbij kunnen zijn gezet. Voor mijn interpretatie maakt het niet uit.

¹⁸ Versnel 1977 bereikt deze conclusie langs andere weg, door namelijk de ring te zien als een substituuut of *pharmakon*. Hij wijst op de vele verhalen over een persoon die iets weggooit in de hoop onheil te voorkomen maar dat voorwerp (en dus zijn onheil) toch weer zien terugkeren. Waar ik niet met Versnel mee kan gaan is in zijn idee dat de ring staat voor koningschap en dat de goden ontevreden zijn over dit substituuut. Dan is het idee toch weer dat Polycrates op de een of andere manier in gebreke blijft.

¹⁹ Een belangrijke studie over het intellectuele klimaat waarin Herodotus opereerde is Thomas 2000.

²⁰ Hier kunnen we terug denken aan de visser in het verhaal van Polycrates en de ring. Hij is typisch zo’n kleine mens die onder de radar van de goden blijft.

Maar meestal gaat het 'uitsteken' van een mens ook gepaard met moreel verwerpelijk gedrag. Hier verbindt modern Ionisch intellectueel gedachtengoed zich met oudere religieuze opvattingen zoals we die bijvoorbeeld kennen uit Solon (fr. 5.9) en Theognis (154): τίκτει γὰρ κόρος ὕβριν, 'verzadiging (dat wil zeggen al te veel bezit/macht/voorspoed) baart misdadig gedrag'.²¹ Zo zien we de grote 'uitstekers' in de *Historiën*, Croesus, Polycrates, en Xerxes ook zelf fouten maken of misdaden begaan die er voor zorgen dat ze hun noodlot 'verdienen'. In de korte introductie van de figuur van Polycrates en zijn grote voorspoed (39) hoorden we al dat hij een broer verbant en een ander doodt en dat hij de 'wetten' van de gastvriendschap perverteert.²²

Al met al zullen we met een lichte huivering de woorden lezen waarmee Herodotus na de analepsis over Polycrates en de ring zijn geschiedenis voortzet: ἐπὶ τοῦτον δὴ ὦν τὸν Πολυκράτεια εὐτυχέοντα τὰ πάντα ἐστρατεύοντο Λακεδαιμόνιοι. Hoewel niet onmiddellijk (de Spartaanse aanval op Samos wordt een mislukking), zal Polycrates' geluk zijn ondergang worden.

Ik wil tot slot nog even stilstaan bij Amasis en zijn besluit om de gastvriendschap met Amasis op te zeggen. 'Für uns bleibt die Auflösung der Freundschaft ohne Verletzung durch den Freund seltsam und unverständlich', schrijft een interpretator.²³ De courante verklaring is als volgt: even later (in 44.1) vertelt Herodotus dat Polycrates landgenoten naar Cambyses stuurt om hem te helpen in zijn expeditie tegen Egypte. Om dit feit te verklaren heeft Herodotus dus het detail dat Amasis de gastvriendschap opzegt verzonnen (zoals hij natuurlijk het hele verhaal van Polycrates en de ring verzonnen heeft...).

Dit zou kunnen maar ik denk dat er ook een verklaring is die meer bij de thematiek van het verhaal zelf aansluit. Amasis wil voorkomen dat de dood van Polycrates hem emotioneel zal raken. Het lijkt er dus op dat hij hier zijn eigen advies aan Polycrates opvolgt: door zichzelf *nu* een beetje ongeluk te geven (door een goede vriend en potentiële bondgenoot op te geven) voorkomt hij groter onheil (pijn om de dood van een goede vriend)

²¹ Herodotus verwijst ook naar dit gedachtengoed in 3.80.4 (de typische tyran, ὕβρι κε κορημέ νος, pleegt misdaden).

²² Herodotus' portret van Polycrates is overigens niet onverdeeld negatief (zie vooral 3.125.2: 'er is geen Griekse tyran die zich in grootsheid kan meten met Polycrates'). Dit geldt feitelijk voor bijna al zijn hoofdpersonen en maakt zijn verhaal (net als dat van Homerus) zo interessant om te lezen. Al te zwart-witte of sjabloonachtige typeringen worden vermeden en het complexe van mensen benadrukt.

²³ Heni 1976: 121.

later. De facto zal het anders lopen want Polycrates sterft ten tijde van de regering van Darius, terwijl Amasis zelf sterft ten tijde van Cambyses; hij is dus al dood wanneer Polycrates sterft. Maar toch is Amasis' levensfilosofie op een ander punt succesvol. Hiervoor moeten we even terug naar het begin van boek 3, waar Herodotus vertelt hoe Cambyses tegen Egypte optrekt. Op het moment van verovering is Amasis al dood en is Cambyses' tegenstander diens zoon Psammetichus. Dit is hoe de verteller de dood van Amasis beschrijft (3.10.2):

βασιλεύσας ὁ Ἄμασις τέσσερα καὶ τεσσαράκοντα ἔτεα ἀπέθανε, ἐν τοῖσι οὐδέν οἱ μέγα ἀνάριστον πρῆγμα συνηείχθη.

Amasis stierf na 44 jaren geregeerd te hebben waarin hem geen enkel groot onheil was overkomen.

Ik ben geneigd een hoop te lezen in deze laatste zin. Het feit dat Amasis geen enkel groot onheil is overkomen betekent dat hij altijd de juiste balans tussen voor-en tegenspoed heeft gevonden en zich niet de jaloezie van de goden op de hals heeft gehaald. Meer in concreto betekent het feit dat hij sterft *voordat* Cambyses Egypte verovert dat hem het grote onheil van het verlies van vaderland en troon bespaard wordt. Voor Herodotus zijn de omstandigheden van iemands dood een graadmeter voor zijn geluk (denk aan Tellus en Cleobis en Biton in 1.30.4 en 31.5) en door de simpele zin 'Amasis stierf na 44 jaren geregeerd te hebben waarin hem geen enkel groot onheil was overkomen' maakt hij op zijn eigen onnavolgbare wijze duidelijk dat Amasis een gelukkig mens was.

Bibliografie

Bischoff, H. 1932. *Der Warner bei Herodot*, Borna-Leipzig.

Chiasson, C.C. 1983. 'An Ominous Word in Herodotus', *Hermes* 111, 115-118.

Dewald, D.C. 1985. 'Practical Knowledge and the Historian's Role in Herodotus and Thucydides', in M.H. Jameson (ed.), *The Greek Historians: Literature and History*, Saratoga, 47-63.

Garvie, A. F. 1998. *Sophocles Ajax*, Warminster.

Heni, R. 1977. *Die Gespräche bei Herodot*, Heilbronn.

de Jong, I.J.F. 2014. *Narratology and Classics. A Practical Guide*, Oxford.

Lateiner, D. 1977. 'No Laughing Matter: a Literary Tactic in Herodotus', *TAPhA* 107, 173-182.

Lattimore, R. 1939. 'The Wise Adviser in Herodotus', *CPh* 34, 24-35.

Munson, R.V. 1993. 'Herodotus' Use of Prospective Sentences and the Story of Rhampsinitus and the Thief in the Histories', *AJPh* 114, 27-44.

Rosenmeyer, P.A. 2001. *Ancient Epistolary Fictions*, Cambridge.

Thomas, R. 2000. *Herodotus in Context: Ethnography, Science and the Art of Persuasion*, Cambridge.

van der Veen, J.E. 1996. *The Significant and the Insignificant. Five Studies in Herodotus' View of History*, Amsterdam.

Versnel, H.S. 1977. 'Polycrates and his Ring. Two Neglected Aspects', *Studi Storico-Religiosi* 1, 181-191.